

**KICHIK YOSH GURUXLARDA ATROF MUXITNI O‘RGANISH JARAYONIDA BOLALARNI
ISHTIMOIIY FAOLIYATNI O‘RGATISH****Muhammadjonov Muslimbek Muhsinjonovich**

Qo‘qon univetsiteti o‘qtuvchisi

Qodirova Mo‘tabar Xatambayevna

Qo‘qon univetsiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida Kichik yosh guruxlarda atrof muxitni o‘rgatish jarayonida, bolalarni ijtimoiy faoliyatni o‘rgatishga bag‘ishlangan bo‘lib, bolalarni ijtimoiylashtirish jarayonining xususiyatlari tavsiflanadi, atrof muhitga ijtimoiy yo‘naltirilgan shaxsiy xususiyatlarni shakllantirishga ta‘siri ochib beriladi va maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni atrof-muhitni asrab-avaylash va g‘amxo‘rlik ko‘rsatishga o‘rgatish, shuningdek, bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini inobatga olish, shaxsga yo‘naltirilgan turli yondashuvlar, pedagoglarning kasbiy mahorati va ta‘lim sifatini oshirishga imkon berish tadqiq etildi. Bundan tashqari, tarbiyalanuvchilar o‘rtasida ta‘lim-tarbiya va ekologik tarbiyani shakllantirish, ulardagi ijodkorlik, ziyraklik, mustaqillik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni tarbiyalash masalalari atroflicha o‘rganildi.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha yoshdagi, ijtimoiy, atrof-muhit, faoliyat, jonli va jonsiz, metod, ekologik, tabiat,

Maktabgacha yoshdagi bolalik - bu inson hayotining qisqa, ammo muhim, noyob davri. Insoniyat asta-sekinlik bilan bolalikning inson hayotining bir bo‘lagi sifatidagi ichki qadr-qimmatini nafaqat uning ostonasi, balki uning ajralmas qismi sifatida anglab yetdi. Bu yillar davomida bola atrofda hayot haqida dastlabki bilimlarni oladi, unda odamlarga, mehnatga ma‘lum munosabat shakllana boshlaydi, to‘g‘ri xulq-atvor ko‘nikmalari va odatlari shakllanadi, xarakter rivojlanadi .

Bolaning jamiyatda ijtimoiylashuvi ko‘p jihatdan uning keyingi hayotidagi muvaffaqiyatiga bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 22.12.2020 yildagi 802-sonli “Maktabgacha ta‘lim va tarbiyaning davlat ta‘lim standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaroriga asosan “Ijtimoiylashtirish” ta‘lim yo‘nalishi “Aloqa” ta‘lim yo‘nalishi bilan birlashtirildi .

Respublikamiz mustaqillikka erishganidan so‘ng, ta‘lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, bu jarayonning samaradorligini oshirishga katta e‘tibor qaratilmoqda.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da yosh avlodni har tomonlama kamol topgan, jamiyatda o‘z o‘rnini topa oladigan , ta‘lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda anglab, huquqiy, psixologik, pedagogik sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o‘z javobgarligini his etadigan qilib tarbiyalashni ko‘zda tutadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tashkiloti tarbiyachilarining tabiatga doir bilimlarini tarbiyalanuvchilar o‘rtasida samarali targ‘ib etishlarida ularning ekologik madaniyatga ega bo‘lishlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o‘zi yashab turgan joy tabiati: fasl almashinuvlarini kuzata olishi, kalendar tuza olishi, o‘simlik va gullarni ko‘paytirish ko‘nikmasini egallashga o‘rganishi muhim. Bolalarni tabiatga to‘g‘ri va ehtiyotkorona munosabatda

tarbiyalashda maktabgacha ta’lim muassasasida mavjud bo’lgan hayvon va o’simliklarni oziqlantirish jarayonlari ham yordam beradi. Tarbiyachidan jonli tabiat burchagini tashkil etish, o’simlik va hayvonlar uchun ularning tabiatda yashashlariga yaqin shart-sharoitlar yaratishga oid bilim va malakalari talab etiladi. Bundan tashqari u maktabgacha ta’lim tashkiloti yer maydonchasi va tabiat burchagida o’simliklarni sug’orish va hayvonlarni boqishning agrotexnik usullari bilimini egallay olishi lozim.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev, maktabgacha ta’lim tizimiga alohida e’tibor qaratganlar. “Bolalar tarbiyasi jarayoniga o’z ishini puxta biladigan, malakali va har bir bolaga individual yondasha oladigan pedagog-kadrlarni jalb qilgan holda, ularni go’dakligidan ongi va tafakkurini to’g’ri shakllantirib bormasak, kelajakda yuksak saviya , bilim va ma’naviyatga ega bo’lgan barkamol avlodni tarbiyalash qiyin bo’ladi” – deb alohida ta’kidladilar muhtaram prezidentimiz. O’zbekistonda jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizastiya va isloh etish jarayoni ketmoqda. Ushbu jarayon samarasi ko’p jihatdan madaniy saviyasi baland barkamol inson shaxsini shakllantirishga bog’liq. Zotan, ana shunday shaxsgina ijtimoiy taraqqiyot maqsadini va millat manfaatlarini chuqur anglab yetadi, Vatan ravnaqi yo’lida xizmat qiladi. Barkamol inson shaxsi, ma’naviy qiyofasida ekologik madaniyat alohida ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda atrof-muhitni muhofaza qilish va mavjud zaxiralardan oqilona foydalanish yuzasidan 2025-yilgacha mo’ljallangan Davlat dasturi ishlab chiqilgan bo’lib, unda respublikada ekologik vaziyatni sog’lomlashtirish, yirik shaharlar va shahar aglomeratsiyalari kabilarda ekologik keskinlikka barham berish yo’llari belgilangan.

Ushbu amalga oshirilayotgan amaliy ishlar bilan bir qatorda albatta, yoshlarga oliy ta’lim, maktab va maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kichik yoshlik davrlaridan boshlab ta’lim va tarbiya ishlarini amalga oshirib borish zarur xisoblanadi. Bugungi kunda yurtimizda atrof-muhitni asrab avaylash maqsadida maktabgacha ta’lim tizimlaridanoq kichik yoshli tarbiyalanuvchilarga yuqorida sanab o’tilgan bilim va tushunchalarni berish masalalari keng amaliyotga tadbiiq etilmoqda.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanayotgan bolalarda atrof-muhitni asrab-avaylash ko’nikmalarini shakllantirishning samarali shakl va metodlarini ishlab chiqish bugungi kunning muhim talabi bo’lib qolmoqda. Biz tadqiqot jarayonida Namangan viloyati Uychi tumanidagi bir qancha maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning tabiat bilan hamkorlik darajasini aniqlashda turli xil usullar orqali yondoshishga harakat qildik. Erishilgan natijalarning har birini tahlil qilib bordik. Pedagogikada metod deb, pedagog va bolalarning birgalikdagi faoliyatlari tushuniladi. Bunda pedagog bolalarga bilim beradi, bolalar esa bilim, ko’nikmalarni o’zlashtiradilar. Tabiat bilan tanishtirishda quyidagi metodlardan foydalaniladi.

Kichik yosh guruhlarda bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachi aralashmagan holda sezgilar bilan amalga oshiriluvchi usul – **kuzatish usulidir**.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachining aytib bergan hikoyasi, tabiat haqidagi badiiy kitoblarni o’qishdan, suhbatdan foydalaniladi. **Og’zaki uslub** yordamida kuzatish va tabiatdagi mehnat jarayonida olgan bilimlari aniqlashtiriladi, to’ldiriladi, umumlashtiriladi hamda bir tizimga solinadi. Shunday qilib, og’zaki uslub bolalarning tajribasi doirasidan chetga chiquvchi bilimlarni shakllantirish imkonini beradi.

Mashg‘ulotlar bolalarga ta‘lim va tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi. Dasturda belgilangan bilim va malakalarni tarbiyachi ta‘lim tamoyillari asosida bolalar o‘zlashtira oladigan qilib tashkil etadi. Kundalik hayotda kuzatish, o‘yin, mehnat vaqtida bolalarning shaxsiy bilimlari yig‘ilib boradi. Mashg‘ulotlar ularni aniqlash va sistemalashtirish imkonini beradi. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishning xilma-xil yo‘llari mavjud.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish yo‘llari:

- mashg‘ulotlar o‘tkazish;
- ekskursiya;
- o‘yinlar o‘ynash;
- kundalik hayot ishlari;
- mehnat.

Bolalarning tabiatdagi mehnati katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Mehnat jarayonida bolalarda tabiatga nisbatan extiyotkorlik, g‘amxo‘rlik munosabatlari shakllantiradi. Tabiatdagi mehnat bolalarda burchlariga nisbatan ma‘suliyatni his etib yondoshishni tarbiyalaydi. Bolalar o‘simlik va hayvonlarni parvarish qilar ekanlar uning zarurligiga ishonch hosil qiladilar. Biroq tabiat ne‘matlariga nisbatan ma‘suliyatni tarbiyalash uchun bolalar mehnat malakalarini egallab olgan bo‘lishlari, o‘z faoliyatlarining ahamiyatlarini tushunishlari lozim. Buning uchun birqancha tadqiqot usullarini olib bordik.

Amalga oshirilgan tadqiqot natijasida shunday xulosaga kelindiki, bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida guruhlar qamrovida tabiat, uni asrab-avaylash, uning bebaho ne‘matlariga oqilona munosabatda bo‘lish ko‘nikmalari ma‘lum darajada shakllantirib borilmoqda. Shu bilan birga ayrim kamchilik va nuqsonli holatlar ham mavjud. Bizning sog‘ligimiz, kelajagimiz poydevori bo‘lgan farzandlarimiz sog‘ligi uchun ham atrof-munit, uni asrab avaylash haqidagi tushunchalar juda muhimdir. Bu bilimlarni farzandlarimizga ularning kichik yoshligidanoq o‘rgatib, singdirib bormasak, buning oqibatida ko‘plab katta muammolar yuzaga keldi. Shuning uchun ekologik tarbiyadagi eng muhim yo‘nalish - Respublika hududidagi hozirgi zamon ekologik holatlarni ilmiy asoslash va uni maqsadga muvofiq tarzda ilmiy-amaliy jihatdan o‘rganish, bolalardagi ekologik nuqsonlarni bartaraf etish va ularni ekologik muammolarni hal etishga qodir ekologik madaniyatli insonlar qilib shakllantirish muhim pedagogik muammo bo‘lib hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, O‘zbek xalqi tarixi yosh avlodlarni tabiat bilan tanishtirishga doir boy ijodiy merosga ega bo‘lib, bu merosni o‘rganish, hayotga tatbiq etish hamda kelajak avlodlarga yetkazish shu kunning eng muhim vazifasidir.

Yuqoridagi xulosalar bilan bir qatorda ayrim tavsiyalar ham mavjud. Maktabgacha ta‘lim tashkiloti tarbiyachilari bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida tarbiyachiga qo‘yiladigan bir qancha talablar haqida to‘liq ma‘lumotga ega bo‘lishlari muhim. Jumladan, maktabgacha ta‘lim muassasasi tarbiyachilaridan bolalarni tabiat bilan tanishtirish uchun tabiat haqidagi turli fan sohalaridagi katta bilim zahiralari ega bo‘lishlari, ularning rivojlanish qonuniyatlarini tushunishlari, aql sohasi (noosfera)ning imkoniyatlarini to‘g‘ri baholay olishlari, tabiatda yuz beradigan narsa-hodisalar orasidagi aloqadorliklarni izohlay olishlari talab etiladi.

Kelajak avlodni barkamol kishilar qilib tarbiyalash shu kunning dolzarb masalalaridan biridir. Bu borada bolalarni tabiat bilan tanishtirish muhim rol o‘ynaydi. Shunga ko‘ra,

maktabgacha ta’lim muassasalarida ishlayotgan tarbiyachilar oldida bolalarda tabiat go’zalliklarini ko’ra bilish, uni sevish, tabiatda yuz berayotgan voqea, hodisalar haqida to’g’ri tushunchalar hosil qilish, ularga ekologik ta’lim-tarbiya berishdek muhim vazifa turadi. Tarbiyachi eng avvalo o’zi tabiatni sevuvchi, jonli va jonsiz tabiat haqida aniq bilimlarga ega bo’lmog’i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Sh.Mirziyoyev “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida” 29.12.2016 y. Qarori.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yladigan Davlat talablari. Toshkent. 2008. D. Sharipova va boshqalar. «Agar bolam sog’lom bo’lsin desangiz» (Ota-onalarga maktabgacha yoshdagi bolalarning gigiyenik tarbiyasi haqida). Metodik qo’llanma. Toshkent. 2006.
3. P.S.Sultonov Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari O’zbekiston Respublikasi Oliy va O’rta mahsus ta’lim Vazirligi tomonidan oliy o’quv yurtlari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan, Toshkent – 2007
- . Hasanboyeva. H.Jabborova. Z.Nodirova. Tabiat bilan tanishtirish metodikasi. – T.: Cho’lpon NMIU. Qo’llanma. 2006.
4. Sh.M. Kamolxo’jayev. «Tabiatshunoslik asoslari». – T.: «Moliya». Qo’llanma. 2002.
5. H.S. Yo’ldoshev. SH.M. Avazov. «Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari». – T.: «Mehnat» nashriyoti. Qo’llanma. 2003 .
1. Xolliyev. A. Ikromov. «Ekologiya» – T.: «Mehnat». Qo’llanma. 2001.
6. «Shaxsga yo’naltirilgan ta’lim». – T.: 2012.
7. Kindergardens lessons.com Mike Adams Copyright 2014,page-14.
8. Asilova, S. X. (2023). O ‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO ‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZIMLARI.
9. Alijon, M., Rahmonjon, A., & Asilova, S. (2023). TA'LIM JARAYONIDA ISH STRESSI BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARGA PSIXOLOGIK YECHIM. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 854-860.
10. Asilova, S., & Abdulxaqov, N. (2024). MAKTAB BITIRUVCHILARINI KASB-HUNAR TANLASH MUAMMOLARIGA PSIXOLOGIK YORDAM. *Interpretation and researches*.
11. Xatambojevna, A. S. (2024). O ‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO ‘NALTIRISDA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK YORDAM. *JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN*, 7(1), 16-20.
12. Asilova, S. X. (2023). MAKTAB BITIRUVCHILARINI KASB TANLASH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI. *YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS*, 2(8), 12-16.
13. Rahmonjon, A., & Asilova, S. (2023). BILISH JARAYONLARI PATOLOGIYASI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 770-772.
14. Alijon, M., Iqlimaxon, A., & Asilova, S. (2023). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARINI MAKTABGA MOSLASHUVIDA PSIXOLOGIK YORDAM. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 861-864.

15. Xatambojevna, A. S. (2023). MAKTABGACHA TA ‘LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANAYOTGAN 6-7 YOSHLI BOLALARNI IJTIMOY-HISSIY RIVOJLANISHINING SHART-SHAROITLARI. *O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(17), 344-350.
16. Raximjonovna, U. N. (2023). O ‘SMIR YOSHIDAGI O ‘QUVCHILARDA “TARBIYA” FANINI O ‘QITISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O ‘RGATISH. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(6), 232-237.
17. Asilova, S. X. (2023). O ‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO ‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZIMLARI.
18. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O‘QUV - MA‘NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1 - KURS TALABALARI MISOLIDA). *Educational Research in Universal Sciences*, 2(12), 264–269. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5519>
19. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLIHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
20. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O ‘QISH SAVODXONLIGINI O ‘RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.